

ZA BOLJŠI JEZIK

4. SIMPOZIJ TEHNIŠKE BESEDE dne 16. aprila 1985 v Ljubljani

Že v našem vsakdanjem življenju je opaziti, da vse premalo posvečamo pozornost lepemu in pravilnemu, preprostem in razumljivemu izražanju, na strokovnih področjih pa je položaj včasih še slabši. Tudi razvoj tehnike in znanosti močno prehitava razvoj slovenskega strokovnega izrazoslovja tako, da smo pri novih strokovnih izrazih, ki se pojavljajo v tuji literaturi, pogosto v dilemi, ali naj jih sprejmemo kot tujke, poiščemo ali oblikujemo primeren domač izraz, ali pa naj tuji strokovni izraz enostavno opišemo z več besedami. To je samo eno od odprtih vprašanj, ki se pojavljajo. Zato je Zveza inženirjev in tehnikov Slovenije v sodelovanju s Tehniško sekcijo terminološke komisije Inštituta za slovenski jezik pri Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU priredila 16. aprila 1985 4. simpozij tehniške besede. Prvi trije simpoziji s tega področja so bili leta 1960, 1962 in 1973. V tem času je Zveza tudi založila dve izdaji Splošnega tehniškega slovarja, prvo 1962 in 1964, drugo pa 1978 in 1981, ter Jezikovni priročnik za tehnike leta 1969. Strokovne zveze inženirjev in tehnikov, fakultete, zavodi in inštituti pa so izdali 35 slovarskih zvezkov, 3 večjezične slovarje in več publikacij, ki obravnavajo tehniško izražanje, tehnologijo in nomenklaturu novih izdelkov, kamor lahko prištejemo tudi Predlog slovenskega oz. slovensko-angleškega metalurškega slovarja, ki je 9 let v prilogah izhajal v Rudarsko-metalurškem zborniku.

Simpozij se je v osmih splošnih referatih dotaknil večine odprtih vprašanj, nato pa v 25 referatih prikazal stanje, probleme in dileme, ki nastopajo v posameznih strokah. Vsebinsko simpozija bodo najboljše ilustrirali naslovi:

J. Toporišič. Jeziko(slo)vna vprašanja pri tehniškem izrazju

J. Müller. Načela in uresničitve slovenskega tehniškega slovarstva

M. Levačič-Košmrlj. Termini s stališča besedotvorja

D. Posega, A. Vadnal-Marušič. Problematika strokovne terminologije v učbenikih za strokovno-teoretične predmete v srednjem izobraževanju

T. Korošec. (So)razmerje med slovensko splošno, tehniško in vojaško leksiko (terminološki in slovarski vidiki)

B. Zatler-Zapančič. Jezik jugoslovanskih standardov, prevedenih v slovenščino

F. Spiller-Muys. Terminološki problemi pri razvoju enotne nomenklature blaga in storitev

M. Isaković. Koordinacija terminološke aktivnosti

V. Brezar. Medrepubliško sodelovanje fakultet za arhitekturo pri izdelavi terminološkega slovarja

P. Glavič. Terminologija kemijske tehnike. Termini za fizikalne veličine.

A. Hočevar. Osnovni principi oblikovanja strokovne terminologije na interdisciplinarnih področjih in napotki za njihovo uveljavljanje v praksi

H. Kraigher. Gozdarska terminologija — razvoj in sedanje stanje

F. Mlakar. Slovenska elektrotehniška terminologija

B. Rojc. Večjezični kartografski terminološki slovar

P. Štular. Slovenska varilno-tehniška terminologija v okviru mednarodnega raziskovalnega projekta

F. Vodopivec. Tehniška beseda v geodeziji

M. Marussig. Terminološki problemi pri izrazju, povezanem z gradnjo in vzdrževanjem cest

A. Paulin. O pripravi Slovensko-angleško-nemškega metalurškega slovarja

F. Adamič. Razvoj in stanje terminološke dejavnosti v agroživilstvu

F. Cegnar. Obseg pekarske besede

A. Gregorič. Tehniška beseda v tekstilstvu

S. Turk. Slovenska gradbeniška terminologija

B. Kraut. Terminologija v strojništvu

M. Mele. Slovenjenje strokovnih izrazov, ki se uporabljajo v sladkorni industriji

S. Bonač. Terminologija papirništva

J. Duhovnik. Zmeda v geološkem izrazoslovju

A. Šmalc. Kemijska terminologija in nomenklatura

V. Funtek. Terminologija v prometu

D. Očepek. Novejše tehniško izražanje v rudarstvu

N. Kralj. Poimenovanje lesnih zvez pri konstruiranju in oblikovanju

M. Kmecl. Aktualna terminološka vprašanja mlajših in interdisciplinarnih strokovnih področij

T. Leben-Pivk, M. Tavzes. Računalniška obdelava gumarske terminologije

A. Šebenik. Terminologija s področja polimerne kemije in inženirstva.

Vsa predavanja skupaj s sklepi bodo objavljena v Zborniku, ki ga bo izdala Zveza inženirjev in tehnikov Slovenije in bo predvidoma izšel novembra 1985.

Zaradi pomembnosti so sklepi sprejeti na temelju referatov in diskusije 4. simpozija tehniške besede tiskani tukaj v celoti:

SKLEPI

SPREJETI NA TEMELJU REFERATOV IN DISKUSIJE

1. Uvodne ugotovitve

1.1 Simpozija se je udeležilo okrog 100 udeležencev iz vseh strok in z večine strokovnih področij. Med udeleženci je bilo več slavistov, ki sodelujejo pri oblikovanju slovenske tehniške besede.

1.2 Iz referatov se vidi, da je stanje terminologije v posameznih strokah zelo različno, vendar se povsod v večji ali manjši meri kažejo podobni problemi. Skoraj na vseh področjih je čutiti potrebo po poenotenju strokovnega izražanja tako znotraj posamezne stroke, kot tudi med sorodnimi strokami, saj je precejšen del poimenovanj skupen več strokam.

1.3 Ugotovljeno je bilo, da je dosedanje delo Terminološke komisije izkazano predvsem z drugo izdajo Splošnega tehniškega slovarja; ta pomeni izredno bogato zbirko tehniškega izražanja, izhajajočega iz dolgoletne zbirateljske dejavnosti pokojnega prof. Alberta Strune in dopolnjenega s prizadevnim delom članov Terminološke komisije in področnih komisij. Pod osebnim uredniškim vodstvom prof. Strune oblikovan rokopis za to izdajo slovarja pa leksikografsko še ni bil povsem dodelan, in to naj se dopolni v naslednji novi izdaji.

2. Splošni sklepi

2.1 Zveza inženirjev in tehnikov Slovenije naj še nadalje vzpodbuja dejavnost področnih terminoloških ko-

misij po posameznih strokah. Posebno pozornost je treba posvetiti tistim strokam, ki še nimajo razvite terminološke dejavnosti, in jim pomagati pri ustanavljanju in delovanju novih terminoloških komisij.

2.2 Tehniška sekcija Terminološke komisije (TSTK) pri Inštitutu za slovenski jezik Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU naj bo še bolj dosledno kot doslej glavni strokovni usklajevalec med terminološkimi komisijami posameznih strok. Zaradi tega naj postanejo stalni člani TSTK-ja vodje vseh področnih terminoloških komisij, kjer pa to ni mogoče, naj z njo vsaj občasno sodelujejo.

2.3 Področne komisije in TSTK naj svoje gradivo zbirajo v kartotečni obliki; pri tem bi bilo treba zaradi lažje medsebojne izmenjave kartic poenotiti obliko in razpored podatkov.

2.4 Področne komisije naj predlagajo, kateri izrazi iz njihove ožje stroke naj gredo v splošni tehniški slovar, in iscer tako, da kartotečne listke s temi izrazi pošiljajo TSTK-ju. To naj velja zlasti za tiste izraze, ki se pojavljajo v več strokah.

2.5 Področne komisije naj predloge za dvomljive in neusklajene izraze in za izraze svoje stroke, ki se uporabljajo tudi v drugih strokah, posredujejo TSTK-ju, da jih bo dal v pretres pristojnim komisijam in po potrebi sklical sestanke za uskladitev in potrditev takih izrazov.

2.6 Področne komisije naj vključijo tudi posamezne strokovnjake, ki se ljubiteljsko ukvarjajo s terminologijo ožjih strokovnih področij, pa tudi jezikoslovce, ki naj sodelujejo tudi kot souredniki tehniških slovarjev.

2.7 Prizadevati si moramo za posodobitev načina zbiranja terminološkega gradiva v TSTK-ju in v področnih komisijah s sodobnimi pomagali, tudi računalniki. Pri tem se je nujno treba odločiti za enoten pristop in za enotne računalniške programe oziroma za enotne programske rešitve.

2.8 Ugotovljeno je bilo, da vsi novi in revidirani standardi JUS-a ne izhajajo tudi v slovenskem prevodu, ampak se mnogi od njih izdajajo samo v srbohrvaškem jeziku. Tako se v tehniški praksi uvajajo za uporabljene pojme in predmete neslovenski izrazi. Zato je bilo na simpoziju predlagano, naj pristojni republiški organi od zveznih organov zahtevajo dosledno prevajanje vseh standardov JUS-a.

2.9 V zvezi z razvojem standardizacije (JUS standardov) in Enotne nomenklature proizvodov je treba sodelovati pri nastajanju skupne banke izrazov, vendar le v smislu zbiranja že potrjenih izrazov. Terminološko odločanje pa mora še naprej ostati v pristojnosti posameznih jezikovnih področij (za slovenske izraze torej v Sloveniji).

2.10 V zvezi z nastajanjem skupne banke izrazov v vseh jezikih narodov Jugoslavije in v izbranih tujih jezikih bi bilo zelo koristno v okviru TSTK-ja s sodelovanjem področnih terminoloških komisij sistematično prevesti geslovnika ISO (Mednarodna organizacija za standardizacijo) in IEC (Mednarodna elektrotehniška komisija) tudi v slovenščino.

2.11 V bodoče ne bi smelo ostati neusklajeno sodelovanje slovenskih področnih terminoloških komisij z mednarodnimi slovarji posameznih strok. Vključitev slovenskih izrazov v mednarodne slovarje je izrednega pomena, vendar naj bi načelno sledila predhodni uskladitvi z vsemi prizadetimi področnimi komisijami in soglasjem TSTK-ja.

2.12 Področni slovarji kakor tudi STS naj bodo razlagalni, kar pomeni, da je treba izrazom dodati ustrezno kratko razlago pojma oz. predmeta; geselska ureditev naj bo abecedna, ne besednodružinska.

2.13 Vse raziskovalne naloge in projekti naj na začetku navajajo uporabljene specifične izraze z razlagami. To bo zelo koristen vir strokovnih izrazov za posamezna ožja področja.

2.14 Neusklajenost strokovnega izrazja se kaže tudi v učbenikih. Za te bi moralo dosledneje veljati pravilo, da jih mora vedno pregledati tudi terminolog za ustrezno področje.

2.15 TSTK za naslednje srednjeročno obdobje planira naslednje dejavnosti:

- izdelava osnutka enotne kartotečne kartice in enotnih leksikografskih osnov za pripravo tehniških slovarjev posameznih strok in za 3. izdajo STS-ja.

- usklajevanje med področnimi terminološkimi komisijami

- terminološki pregled slovenskih prevodov JUS standardov

- terminološki pregled učbenikov

- priprava nove izdaje Jezikovnega priročnika za tehnike

- priprava gradiva za 3. izdajo STS-ja.

2.10 Za vse predvidene terminološke dejavnosti je treba zagotoviti zadostna finančna sredstva iz širših družbenih virov na podlagi sistemskih odločitev.

2.17 Sklepi naj se objavijo tudi v strokovnih tehniških glasilih.

3. Sklepi in smernice za terminološko delo

3.1 Osnovno načelo za tvorbo novih izrazov je predvsem funkcija predmeta oz. pojma, ki mu je treba najti nov izraz. Po obliki predmeta tvorimo izraze šele, ko gre za podrobnejše razlikovanje.

3.2 Izrazi morajo biti natančni, da ni dvomnosti.

3.3 Izrazi naj bodo čim krajši, da se lažje in hitreje uveljavljajo.

3.4 Sinonimom se je treba izogibati, ker so lahko vzrok nesporazumov. Če pa že obstajajo, moramo enemu izrazu določiti prednost pred drugimi. V standardnih, nomenklaturah in drugih dokumentih uporabljamo le prednostne sinonime.

3.5 Če uvedene strokovne izraze, ki niso najboljši, obenem pa ne napačni, spreminjamo le v najnujnejših primerih.

3.6 Pri tvorbi novih izrazov je koristna analogija z izrazi v drugih jezikih, vendar se pri tem ni dobro opirati samo na en tuj jezik, ampak po možnosti upoštevamo vsaj po en germanski, romanski in slovanski jezik, da najdemo za slovenščino najboljšo možnost.

3.7 Če kdo prvič uporabi kak izraz, naj ga vedno tudi razloži. Ti novi izrazi naj bodo z objavo v več strokovnih glasilih dani v širšo strokovno presojo.

3.8 Izrazov grško-latinskega izvora načeloma ne prevzemamo iz živih jezikov, ampak izhajamo iz izvirnih grških oziroma latinskih besed.

3.9 Izogibamo se nekritičnemu prevzemanju besed iz tujih jezikov, kolikor le gre in se trudimo najti ustrezne domače izraze, dostikrat tudi s prevodom.

3.10 Umetnih besed, akronimov, ne prevajamo, ampak jih prevzemamo v pregibni obliki in slovenskem branju, tudi črkovalnem, npr. radar — radarja, radarji, radarjev; laser — laserja, laserji, laserjev; ABS, ABS-a = abeēs, abeēsa.

3.11 Zaradi ne povsem enakih mnenj glede pisave izrazov, sestavljenih iz dveh besed, od katerih je ena domačega, druga pa tujega izvora, naj dokončno odločitev čim prej poda pravopisna komisija.

3.12 Na splošno je nepriporočljivo dodajati tuja obrazila slovenskim besedam (npr. plinifikacija, toplifi-

kacija, žerjavist, antidelec ipd.), pač pa lahko slovenska tujim podstavam (nemetalen), in sicer po vzorcih slovenskega besedotvorja.

3.13 Pogosto se predmeti oz. pojmi poimenujejo po njihovih odkriteljih oziroma izumiteljih. V takih primerih nastane iz lastnega imena občno ime, ki ga pišemo poslovenjeno — fonetično in z malo začetnico (npr. **Röntgen rentgen, rentgenski aparat, rentgenski žarki, Diesel — dizelski motor**, ipd.). Taki primeri so tudi pri pridevnikih na -ov/-ev (-in), ko označujejo vrstnost.

3.14 Pri pisanju merskih enot zakon o merskih enotah in merilih navaja obe pisavi; večina je bila za to, da bi dali prednost domači fonetični pred tujo pisavo. Pr-

vine (elemente) naj bi pisali vse le s črkami za slovenske glasove, simboli zanje pa seveda ostajajo mednarodni. Tudi imena snovi (avstenit) se lahko podomačujejo.

3.15 Tehniški priročnik je treba posodobiti v smislu sodobnega jezikoslovja v pojmovanjih, izrazju in problematiki.

3.16 Tehniški jezik je le del splošnega slovenskega jezika, zato zanj načeloma veljajo enotna merila tvorjenja, rabe in presoje.

To poročilo s sklepi simpozija bo objavljeno tudi v Rudarsko-metalurškem zborniku.

Andrej Paulin